

זיוף התורה : יהרג ואל יעבור

Forfeiting One's Life Instead of Fabricating Torah

Contents

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן	1	סיכום
כח:כא.....3	1	מקורות
בעקבי הצאן עמ' כג.....3	1	בבא קמא לח.
שו"ת יד אליהו סימן מח.....3	1	ירושלמי בבא קמא ד:ג.
שו"ת רבי עקיבא יוסף (שלזינגר) אורח חיים סימן	1	ים של שלמה בבא קמא פרק ד סימן ט
נ.....3	2	רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן קנז
שו"ת משכיל לדוד (לאו) חלק ב סימן נט.....3	2	שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן נא
Further Reading.....9	3	שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ג סימן יח

סיכום

According to some, fabricating or lying about the laws of the Torah outright is also Yehareg ve'Al Ya'avur; although, others disagree. Some say that the former is only true if the Halacha is unanimous, but if there is more than one view, one may present the minority opinion and not surrender his life. Some say that the Maharshal only meant it with respect to the Beit Din HaGadol, whose word defines Torah SheBaal Peh.

מקורות

בבא קמא לח.

ת"ר: וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם, קראו ושנו ושלשו. בשעת פטירתו, אמרו להם: דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים: שור של ישראל שנגח שור של כנעני - פטור, של כנעני שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד - משלם נזק שלם, ממ"נ? אי רעהו דוקא, אפילו דכנעני כי נגח דישראל ליפטר! ואי רעהו לאו דוקא, אפילו דישראל כי נגח דכנעני לחייב! ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות.

ירושלמי בבא קמא ד:ג

מעשה ששילח המלכות שני איסטרטיוטות ללמוד תורה מרבין גמליאל ולמדו ממנו מקרא משנה תלמוד הלכות ואגדות ובסוף אמרו לו כל תורתכם נאה ומשובחת חוץ משני דברים הללו שאתם אומרים בת ישראל לא תיילד לעכו"ם אבל עכו"ם מיילדת לבת ישראל בת ישראל לא תניק בנה של עכו"ם אבל עכו"ם מניקה לבת ישראל ברשותה גזילו של ישראל אסור ושל עכו"ם מותר. באותו שעה גזר רבין גמליאל על גזילות עכו"ם שיהא אסור מפני חילול השם. שור של ישראל שנגח לשור של עכו"ם פטור וכו' בדבר הזה אין אנו מודיעין למלכות אפי' כן לא מטין לסולמיה דצור עד דשכחון כולן:

ים של שלמה בבא קמא פרק ד סימן ט

דין שאסור ללמוד תורה עם הגוים, אפילו משום שלום מלכות, אם לא בהכרח סכנת נפש, אז אין צריך למסור עצמו, ואם שאלו הגוים ליהודי בפרטות על דין אחד, ולא יכול להשמט ממנו, אז אסור לשנות, אפילו לגבי סכנה, אלא יקדש השם וימסור עצמו:

תנו רבנן (ל"ח ע"א), וכבר שלחה מלכות הרשעה שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל, למדונו תורתכם, קראו ושנו ושלשו. בשעת פטירתן אמרו להם, דיקדקנו בכל תורתכם, ואמת הוא. חוץ מדבר זה שאתם אומרים שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור. ושל נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם. מה נפשך, אי רעהו דוקא, אפילו דנכרי כי נגח דישאל ליפטר. ואי רעהו לאו דוקא, אפילו דישאל כי נגח דנכרי ליחייב. וחכמים לא גילו להם טעמו של דבר, שממון של גוי הפקר, מפני הסכנה. ומה שמסיק ודבר זה אין אנו מודיעים למלכות. הוא מדברי הסרדיוטות, פי' השרים הממונים לעשות דין. הם אמרו לחכמי ישראל, נעשה עמכם טובה שלא נודיע משפט זה למלכות. ולכן מסיק עליה בירושלמי (ה"ג) אפ"ה לא מטו לסולמא דצור עד דשכחו כולן. וכן ראיתי בפ"י התו' ארוכים, וכן יראה מפ"י רש"י למי שמעיין בו'.

והקשו התו' (ד"ה קראו) וא"ת והא אמרינן בחגיגה (י"ג ע"א) המלמד תורה לגוי עובר בעשה דמגיד דבריו ליעקב וגומר, וי"ל, דע"פ המלכות עשו בעל כרחם, ולא נתחייבו למסור עצמם. א"נ שהשרים עשו עצמן כגרים בעיני חכמים, כדאיתא בספרי, אף חובב עמים (דברים, סימן שד"מ) עכ"ל. משמע מכאן דלא שרי ללמוד תורה לגוי, אף משום שלום מלכות. וק"ו משום שכר הנאה. אם לא בגזירה והכרח. ואוי להם לאותם שנמצאו במדינת ספרד ולועז וארץ ישמעאל, הלומדים תורת ה' עם האומות בעבור הנאתן, ותשלומי שכרן. הם המילדים בני לע"ז. כי אח"כ הם מהפכים למינות, כאשר שמענו וראינו בעו"ה. וה' מסר התורה בקבלה למשה לומר ליהושע, ויהושע לזקנים בו'. ולא הניח לכתוב התורה שבעל פה, כדי שלא יהפכו למינות. כדאיתא בפרקי דר' אליעזר. א"כ אותן האנשים החטאים בנפשותם ובגופם להפר עצת ה'. אשר לומדים עם האומות, לפע"ד גדול עונם מנשוא. ולא יראו בנחמות ציון.

גם שמעינן מהאי ברייתא דאסור לשנות דברי תורה, אף כי הסכנה. וחייב למסור עצמו עליה, דלפי חד שינוי דתו' (ד"ה קראו) שמלכות הרשעה גזרה עליהם. ולמה לא ייראו חכמים שתעליל מלכות הרשעה עליהם. הלא לא תמצא דבר קשה כזה לומר בפני האומות שאנחנו פטורין מהזיוקן, והם חייבים. וכי לא היה ראוי לחוש ח"ו לכמה שמדות וחורבות דליפוק מיניה. בפרט מלכות הרשעה, שכל מחשבתם רק להתגולל ולהתנפל על שונאיו. וא"כ היה להם לשנות, או שניהם חייבים, או שניהם פטורין. אלא ש"מ שמחויבים אנו למסור על קידוש השם. ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה. ומסתמא איירי כגון שהשרים שאלו בפרטים על כל דין ודין, שור של ישראל שנגח לשל נכרי, ושל נכרי שנגח לשל ישראל. ועל כן השיבו האמת על קדושת השם. כי לא היה יכולת בידם לשמט את עצמם מדין זה. והא דאיתא בפ"ק דמגילה (ט ע"א) מעשה בתלמי שכינס ע"ב זקנים וכו', ושינו התורה. התם מן שמיא הוא דאסכימו בהדיהו, וכעין רוח הקודש היה. וכן איתא התם, נתן הקב"ה [בלב] כל אחד כו', והוה על פי הדיבור. ועוד, התם לא שינו שום דבר ממשמעותו, אלא שינו הלשון, דלא יהפכו למינות. וכמו ששינו כך הוא כוונת המקרא כפשוטו. אבל לומר על הפטור חייב, או להיפך, היה ככופר בתורת משה. מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, כדאיתא בפ' ג' דיומא (ל"ח ע"ב) אמר רב, כל השוכח דבר אחד מכל תלמודו גורם גלות לבניו. שנאמר (הושע ד, ז) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. אלמא דדבר אחד מתורה הוא נקרא תורת ה'.

רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן קנז¹

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן נא

בענין לכבד באיזה כבוד בביהכ"נ לאחד שהוא מעוברי עבירה והרבים צריכים לו לרפואה וכדומה טבת תש"כ. מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר שמעון אריה עקשטיין שליט"א.

הנה בדבר רופא יהודי מהמפורסמים שבמדינה שרבים צריכים לו להיות בהתקרבות אתו והוא איש בעל מדות רחמים וצדקה באופן גדול וגם עושה הרבה טובות לעניני הקהלה, אבל הוא נשוי נכרית ומטעם זה אין מכבדין אותו בביהכ"נ בשום כבוד והרופא רואה בזה התרחקות מהקהל ומדוכא מאד מזה ולכן רוצים כתר"ה וראשי העיר לכבדו לפעמים בפתחת וסגירת הארון וכדומה. וגם הוסיף כתר"ה להעיר שמצד הקפדתו על אנשי העיר ברור שרק כל זמן שאמו הזקנה שהיא שומרת תורה בחיים עושה מה שעושה לטובת הקהל אף שמקפיד עליהם ואחר חייה יתרחק מן הקהל ויהיה הפסד גדול להקהל בכלל וליחידיהם בפרט ורוצה כתר"ה לידע דעתי בזה.

...וא"כ יש למילף שגם בקריאה לא נחשב מה שקורא לחשיבות קריאת תורת ה' כיון שאינו מאמין בזה ומעלה בדעתו שהם דברים בעלמא. אבל לפתחת וסגירת הארון וכדומה אין שייך בזה שום איסור בעצם. אבל כיון שהוא דבר שמכבדין בזה ואין מן הראוי לכבד לבעלי עבירות בזה נמצא כשמכבדין אותן בפתחת וסגירת הארון וכדומה הוא חניפה שאסור כמפורש בסוטה דף מ"א.

אבל א"כ יש לדון בזה בדבר חדש. דהנה בתוס' שם ד"ה כל כתבו יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר והביאו ראייה מהא דנדרים /דף כ"ב/ שהרוצח שאל לעולא יאות עבדי השיב לו אין ופרע לו בית

¹ על פי האתר [זנ](#), אבל לא מצאנו אותו עדיין. ע"ע באמת ליעקב (קמינצקי) על התורה דברים א:יז

השחיטה וחשש דלמא ח"ו אחזקית ידי עוברי עבירה וא"ל ר' יוחנן נפשך הצלת עיי"ש שלכאורה תמוה טובא הא פשיטא דמ"ש מכל האיסורין שמתרין לעבור בשביל פ"נ וכי האיסור להחניף היה שייך להסתפק שיהיה יותר חמור משבת ומאכלות אסורות שהוצרכו התוס' לחדש והוצרכו לראיה. ובשלמא על עולא שהיה חושש דלמא היה אסור אפשר שלא מצד איסור החניפה אלא משום שהיה זה באיסור רציחה שהדין בו יהרג ואל יעבור לכן היה סבור אולי גם זה שיתחזק הרוצח ע"י דבריו שלא לחוש על איסור רציחה שעשה הוא גם כן מאביזרייהו דרציחה משום שאולי יבא מזה לרצוח עוד, והשיב לו ר' יוחנן שלא נחשב זה מאביזרייהו דרציחה והיה מותר בשביל הצלת נפשו. אבל לתוס' שעל איסור חניפה הסתלקו והוצרכו להראיה משם תמוה טובא.

ולכן צריך לומר דהוא רק בחנופה לומר על דבר רע ואיסור שעשה שיאות עבד שנמצא כאומר שאין זה דבר איסור, ולומר דין שקר סברי כמהרש"ל ביש"ש ב"ק דף ל"ח שמחוייבין למסור ליהרג ולא לשנות הדין דשינוי הדין ח"ו הוא ככופר בתורת משה מפי ה' אף שהוא רק דין בעניני ממון דלכן כיון שהשרים שאלו בפרטיות על כל דין ודין שור של ישראל שנגח לשל עכו"ם ושל עכו"ם לשל ישראל הוכרחו לומר האמת על קדושת השם עיי"ש, ולכן היה מקום לומר שאף לומר להרשע שיאות עבד הוא כאומר שהיה מותר שנמצא שהוא משנה הדין שע"ז הרי הדין שיהרג ולא יעבור, והוכיחו התוס' מהא דעולא שמתר במקום סכנה. והטעם כיון שאינו אומר שהוא מותר אלא שיאות עבד אין בזה אמירה שהוא דבר מותר אלא הכוונה אע"פ שהוא דבר אסור שאסרה תורה לא מזלזלו בשביל כך משום שיאות עבד לדעת אנשים כמוהו ולא הרג בעלמא בלא טעם. ולכן אף שבלא סכנה אסור משום שנדמה כמסכים שהוא מותר, אינו מחוייב למסור נפשו על זה.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ג סימן יח

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כח:כא

בעקבי הצאן עמ' כג

שו"ת יד אליהו סימן מח

שו"ת רבי עקיבא יוסף (שלזינגר) אורח חיים סימן נ

שו"ת משכיל לדוד (לאו) חלק ב סימן נט

סימן נא

מסירות נפש על אמירת הלכה

על מה נאמר ייהרג ואל יעבור, ומה הדין, האם מותר לשנות הלכה, או שהוא גם ביהרג ואל יעבור, ומתי חייבים למסור את הנפש על כל הלכה

חובת בית דין | מהו עקירת התורה | לעבור ל"ת מפני שלום מלכות | לשנות הלכה |

שנינו במסכת בבא קמא (לח, א), תנו רבנן וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל, למדונו תורתכם. קראו ושנו ושלוש. בשעת פטירתן אמרו להם, דקדקנו בכל תורתכם ואמת היא, חוץ מדבר זה, שאתם אומרים שור של ישראל שנגח שור של כנעני פטור, של כנעני שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם, ממה נפשך אי "רעהו" דווקא אפילו דכנעני כי נגח שור דישאל ליפטר, ואי "רעהו" לאו דווקא אפילו דישאל כי נגח דכנעני לחיוב, ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות. כתב רש"י, והם לא גילו להם טעמו של דבר, שיהא ממונו של כנעני בחזקת הפקר, מפני הסכנה, עכ"ל.

מסי"נ על דברי תורה

בתוס' שם (ד"ה "קראו ושנו ושלוש") כתב, וא"ת והא אמרין בחגיגה (יג, א) המלמד תורה לעובד כוכבים עובר בעשה ד"מגיד דבריו ליעקב" (תהלים קמז-ט), ויש לומר דבעל כרחם עשו על פי דברי המושל, ולא נתחייבו למסור עצמן. אי נמי עשו עצמם גרים כדאיתא בספרי דפרשה "אף חובב עמים", עכ"ל. (כן הוא בתוס' רבינו פרץ וברשב"א שם).

למהרש"ל בים של שלמה שם (סי' ט) כתב, גם שמעינן מהאי ברייתא דאסור

לשנות דברי תורה אף כי הסכנה (א"ה, הלשון צריך תיקון) וחייב למסור עצמו עליה, דלפי חד שינוי דתוס' שמלכות הרשעה גזרה עליהם, ולמה לא יראו חכמים שתעליל מלכות הרשעה עליהם, הלא אם תמצא דבר קשה כזו לומר בפני האומות שאנחנו פטורים מהזיקן והם חייבים, וכי לא היה להם לחוש ח"ו לכמה שמדות וחורבות דליפוק מיניה, בפרט מלכות הרשעה שכל מחשבתם רק להתגולל ולהתנפל על שונאינו, וא"כ היה להם לשנות או שניהם חייבים או שניהם פטורים, אלא ש"מ שמחויבים אנו למסור על קידוש השם, ואם

שייכת לדיני עבודה זרה, ונחשב הדבר כאביזרייהו דעבודה זרה. אבל, אם אכן הוא עובד ממש עבודה זרה, אע"פ שכליכו אינו מאמין בזה, מ"מ אמרה תורה שגם כאופן כזה ייהרג ואל יעבור, הואיל והוא עשה מעשה ועבד עבודה זרה, אבל בנידון אמירה הוא אינו עושה כלום. וגם אם ננקוט שאם היהודי אומר לגוי שהוא כופר בתורה הרי הוא בכלל ייהרג ואל יעבור, כי זו עבודה זרה, עדיין לא מובן הדמיון לסוגיית הגמרא, הרי שם הוא לא כופר כלל בתורה. בשלמא אם היו הגויים יודעים שהיהודי משנה את הדין בגלל הפחד, אפשר להבין פסק זה, הואיל והדבר כרוך בחילול השם, שאין היהודי איתן בתורתו ויהדותו, אלא משנה את הדינים וההלכות מפני הפחד. ברם באופן האמור שהגוי אינו יודע כלום מדיני התורה, ואין לכאורה מקום לומר שיש לחוש שמא תיוודע לו האמת, כי מנין לנו לחוש עד כדי כך, א"כ מדוע יהא בזה חיוב מסירת נפש.

לשנות הלכה

חיפשותי בפוסקים ולא ראיתי מי שהביא את דברי המהרש"ל הללו להלכה. בשו"ע (יו"ד סי' קנו ס"ב) נפסק הדין שאסור לו לאדם להעמיד פני נכרי כדי להינצל ממתה. ואכן אף שם הרי הגוי אינו יודע שהוא יהודי, והוא בטוח שהוא גוי, כי אם היה לגוי ספק הרי לא היה היהודי ניצול, ומ"מ יש בדבר חיוב ייהרג ואל יעבור, ומשמע ששורת הדין שאף הישראל כלפי עצמו אין לו להסתיר את יהדותו באמירה מפורשת שהוא נכרי, והיינו שעצם אמירתו זו שהוא נכרי וע"י כך ניצול היא אמירה אסורה, והיא בכלל אביזרייהו. ממילא לא רחוק לומר גם כחידושו של המהרש"ל שאין לאדם לומר הלכה שאינה לפי האמת, הואיל ויש בזה שינוי מתורתנו

ח"ו ישנה הדין הוא ככופר בתורת משה, ומסתמא איירי כגון שהשרים שאלו בפרטים על כל דין ודין שור של ישראל שנגח לשל נכרי ושל נכרי שנגח לשל ישראל, ועל כן השיבו האמת על קדושת השם, כי לא היתה היכולת בידם לשמט עצמם מדין זה, והא דאיתא בפרק קמא דמגילה מעשה בתלמי שכינס ע"ב זקנים וכו' ושינו התורה, התם מן שמיא הוא דאסכימו בהדייהו וכעין רוח הקדש היה, וכן איתא התם נתן הקב"ה כל אחד וכו', והוא על פי הדיבור, ועוד התם לא שינו שום דבר ממשמעותו, אלא שינו הלשון דלא יהפכו למינות, וכמו ששינו כך הוא כוונת המקרא כפשוטו, אבל לומר על הפטור חייב או להיפך היה ככופר בתורת משה, מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה, כדאיתא בפרק ג' דיומא (לה. ב) אמר רב השוכח דבר אחד מכל תלמודו גורם גלות לבניו, שנאמר "ותשכח תורת אלוקיך אשכח בניך גם אני" (הושע ד-ו), אלמא דדבר אחד מהתורה הוא נקרא תורת ה', עכ"ל.

מדבריו למדנו כמה הלכות, עיקר חידוש הדין שכתב לפי תירוץ התוס' הוא שאם נכרי שואל את ישראל מהו דין התורה באופן כזה וכזה, ויש חשש גמור שאם ישיב לו כפי האמת הוא נמצא בסכנת נפשות שיהרגוהו או אפילו שיהרגו רבים מישראל, אף על פי כן צריך לומר לו את הדין כפי שהוא ואין לו לחוש לסכנת נפשות שלו ושל הרבים. וטעמו הוא שהמשנה את ההלכה בכוונה, הרי הוא ככופר בתורת משה, ועל כפירה בתורת משה יש חיוב של ייהרג ואל יעבור, וכמובן שכל זה אמור רק באופן שאי אפשר להשמט מהם, וכפי שביאר היש"ש.

דבר זה צריך עיון, מנין למד זאת המהרש"ל. בפשטות היה נראה שכפירה בתורה

בספר יד דוד להרי"ד זינצהיים (גיטין שם) כתב, כתב המגן אברהם בהלכות לולב (סי' תרנו סק"ז) משמע קצת בגיטין שמוטר לעבור על לא תעשה מפני שלום מלכות. ונראה כוונתו ממה שאמרו כאן רבנן סברו לאקרויבי משום שלום מלכות. ואי מהא לא איריא, דהא רב זכריה בן אבקולס לא הניחו להקריב, ומשמע דרבנן הודו לר' זכריה. ואין לומר דבאמת רבי זכריה שלא כדין עשה, כדאמר ענוותנותו של ר' זכריה החריבה את ביתנו, הא ליתא, דהא רש"י כתב על שלא הניח להורגו. אמנם מהרש"א פירש באמת כן, דמפני שלא הניח להקריב, הוא שגרם להחריב הבית, מיהו גם לרבי זכריה היה מותר להקריב משום שלום מלכות, דהא לא אמר טעמא אלא שיאמרו בעלי מומים קריבים לגבי מזבח, ויקריבו גם שלא משום שום מלכות, ובזה היה הדין עמו לדעת רש"י, אבל במה שלא הרגו לא עשה כדין. אמנם בודאי הדבר תמוה אם לעבור על לא תעשה ממש, מותר מפני שלום מלכות, מכל שכן מפני הך דשמא יאמרו, דהוה רק חששא בעלמא שיטעו אח"כ, לא היה להם לחוש כלל מפני הסכנה וכו'.

בספר יחוסי תנאים ואמוראים לרבינו יהודה ב"ר קלונימוס משפירא רבו של בעל הרוקח, ערך ר' זכריה בן אבקולס כתב (במהדורת מוסד הרב קוק עמ' קסח), במעשה דאקמצא ובר קמצא, והוא שמיחה בחכמים שלא להקריב בעל מום למזבח משום שלא יאמרו בעלי מומים מקריבים למזבח, וחכמים רצו משום שלום מלכות, וגם מיחה שלא להרוג מסור משום שלא יאמרו מטיל מום בקדשים נהרג, הא לאו הכי היה מותר דאין לך רודף יותר ממסור, ועוד שהיה רוצה למסור גוף וממון כמו שעשה, ומיחה משום שלא יאמרו מטיל מום נהרג, ועל אותה ענוה א"ר יוחנן וכו', דהו"ל

הקדושה, וכל שינוי בתורה הוא בכלל כפירה, וכפירה בתורה הוי אביזריהו דעבודה זרה, וממילא ייהרג ולא יעבור.

שמא יש לפרש דבריו שכוונתו לדברי הריטב"א בפסחים (כה, ב) שכתב, וכתב עוד ז"ל והוי יודע שאמונת הישמעאלים, אע"פ שהם מייחדים, עבודה זרה גמורה חשיבא ליהרג, ואל ישתמד, שהרי המודה באמונתם כופר בתורת משה שאינה אמת כמות שהיא בידינו, וכל כיוצא בו עבודה זרה היא. הוא אומרו בשאר מצוות יעבור ואל ייהרג במתכוון להעביר, אלא כשאומרים לו חלל שבת כדי לעבור על דתך, לא שיאמרו לו חלל שבת כמודה שאין תורתך אמת ולא ציוה הקב"ה לשמור את השבת, כך שמעתי, עכ"ל. מבואר בדבריו שאין לשנות הלכה כאשר השינוי הוא כפירה בתורה, אף שאין בזה מעשה, אבל המהרש"ל הפליג עוד בחידושו וצ"ב מנין מקורו.

לעבור ל"ת מפני שלום מלכות

בגיטין (נו, א) שנינו, גבי קמצא ובר קמצא, אזל אמר ליה לקיסר מרדו בך יהודאי, אמר לו מי יימר, אמר לו שדר להו קורבנא חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תילתא, בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים, ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא. סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו רבי זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קרבין לגבי מזבח, סבור למיקטליה דלא ליזיל ולימא, אמר להו רבי זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים ייהרג (רש"י, שיהו סבורים שבשביל שהטיל מום בקדשים ועבר על "מום לא יהיה בר" נהרג). אמר רבי יוחנן ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס (רש"י, סבלנותו, שסבל את זה ולא הרגו) החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו.

להכריע אף בניגוד לדעתו. וראה גם במסילת ישרים (פ"כ) שהקדים וכתב, והבית השני גם הוא חרב ע"י חסידות כזה אשר לא ישקל במשקל הצדק. ואח"כ הוסיף וכתב על מעשה זה של ר' זכריה, הרי לך שאין לדון בחסידות המעשה כאשר הוא שם לבד, אך צריך לפנות כה וכה לכל הצדדים שיכול שכל האדם לראות עד שידון באמת איזה יכשר יותר, העשייה או הפרישה. ראה גם בספר הזיכרון למורי סבי הגר"י פרנקל זצ"ל (הוצאת מכון ירושלים, עמ' רלז-ו) שהאריך בדרך הדרוש על ענותנותו של ר' זכריה, ובתוך דבריו הביא את ביאורו של הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר שגם בדבריו מבואר שהיה להם לחכמים לחלוק על רבי זכריה ולהכריע מדעתם, עיי"ש. (ראה עוד בדברי הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד בספר קובץ-הערות על יבמות סי' מט סק"ז).

מהו עקירת התורה

לכאורה יש מקום לפרש עפ"י דברי המהרש"ל שהבאנו לעיל, שכל שמשנה את ההלכה אין הדבר עומד בפני פקוח נפש. אלא שעדיין טעון ביאור מנא לן הלכה זו, וכן מהו הגדר בזה. ולכאורה נראה לומר עפ"י מה שכתב לבאר מורי סבי זצ"ל בספרו דרך ישרה (ח"ב סי"ז) בשיטת הרמב"ם (פ"ב מהל' ממרים ה"ט) בגדר כל תוסף וכל תגרע, וכתב שם, ונראה לומר בביאור דעת הרמב"ם במה שכתב דכל שאומרים על איסור דרבנן שהוא מן התורה דעוברים בלאו, דאין כוונתו על כל מי שיאמר כן, דבודאי סתם אדם שאומר כן אין לדבריו שום משמעות ושום חלות דין, ודבריו הם דברים בטלים, ואין בזה לאו. ולא אמר הרמב"ם הלכה זו רק על בית הדין הגדול, דאלו מסורים פירושי התורה שבעל פה וקבלת התורה שבכל דור ודור, וכמו שבאמת מזכיר

למעבד כר' שמלאי כדאיתא בהרואה (ברכות נח, א, ולפנינו שם ר' שילא) ורב כהנא כדאיתא בהגוזל (ב"ק ק"ז, א), והא דבעי לאקרובי משום שלום מלכות, ואי אקריב משמע דשפיר עביד דפיקוח נפש ממש הוי שלום מלכות. ותימה הא דגרסינן בהשותפין (בבא בתרא י, ב) באגדה איפרא הורמיו אימיה דשבור מלכא שדרא ארבעה מאה ארנקי דדינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו, שדרתינהו קמיה דרבה וקבלינהו, שמע ר' אמי ואיקפד אמר ליה ליה "ביבוש קצירה תשברנה" וגו', ורבא דעבד משום שלמא דמלכותא וכו', ור' אמי מ"ט לא עבד הכי משום שלום מלכות, ונראה בבירור לר' אמי שלא יבוא לידי סכנה, ורבא חשש ועשה בחכמה שלא תהא לאתחשב לה לצדקה וכו', עכ"ל. ועיי"ש עוד שהוסיף להביא מקורות על עצם האיסור ליטול צדקה מהנכרים, ומ"מ אם הם נותנים לעניי ישראל, יש לנו לקבל ולעשות כפי מצות המלכות, עכ"ל. ראה שם עוד. מתבאר מדבריו שמעיקר הדין מותר היה להם לפגוע בו, וכן כתב המאירי בגיטין שם.

החיד"א בספרו פתח עינים בגיטין שם כתב, אמר ר' יוחנן ענוותנותו של ר' זכריה וכו', בא להעיר עיקר גדול בעבודת השם, שצריך כל אדם לשקול בפלס כל אשר הוא עושה להיות צופה ומביט רואה את הנולד, וכמו שאמרו פעמים שביטולה של תורה זוהי קיומה, וזה יתד שהכל תלוי בו לשקול בשקל הקדש אשר יעשה האדם בכל עניניו, בין במילי דעלמא בין במילי דשמאי, צדיק יבחן הדרך הטוב והישר לשעתו ולעתיד לבוא שלא תצא תקלה ח"ו וכיוצא, וישים עיניו ולבו לשמים כי לא ימנע טוב להולכים בתמים יורנו בדרך יבחר.

למדנו שהיה להם לחכמים לעשות שלא כדברי ר' זכריה אלא היו צריכים

ייהרג, נמצא שיש כאן ספק של עשיית מעשה ששייך בו ייהרג ואל יעבור, שהוא עקירת דבר מן התורה באופן החלטי ולעולם, לכן סבר רבי זכריה ששב ואל תעשה עדיף.

חובת בית דין

כך מובנים דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' ממרים ה"ד) שכתב, ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה, אע"פ שהוא קטן מן הראשונים, שלא יהו גזירות אלו חמורות מדברי תורה עצמה, שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעוקרו הוראת שעה. כיצד, בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה מכים ועונשים שלא כדין, אבל אין קובעים הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא. וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהיכשל בדברים אחרים עושים לפי מה שצרכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו, כך הבי"ד מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצוות לפי שעה כדי שיתקיימו כולם, כדרך שאמרו חכמים ראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, עכ"ל.

הוסיף הרדב"ז על השוואת הרמב"ם שדימה זאת לחולה וכתב, אין המשל הזה צודק, אלא אם כן אנו רואים את כל ישראל כאילו הם גוף אחד, ואע"פ שגופים מחולקים הם, כיון שנשמותיהם ממקום אחד חוצבו הרי הם כגוף אחד, כי הנשמה היא עיקר, ודע זה. ומדברי רבינו נראה שהמשל הוא על המצוות שהן כגוף אחד, ובית דין מבטלים מקצת כדי לקיים השאר, והמשל צורך בשני הדרכים, עכ"ל. (וראה מה שכתב בזה בספר ברכת יעבץ עמ' נד).

הרמב"ם רק את בי"ד הגדול, וכל הפרק שם עוסק בזה, והביאור הוא כנ"ל, דע"י הוראה של הבי"ד הגדול נעשה שינוי כביכול בגוף מצוות התורה, ועל כן ס"ל להרמב"ם דיש בזה בל תוסיף, כמו שיש בל תוסיף אם הוסיף על התפילין ועל הלולב, דיש בזה שינוי מהותי, ולכן לית ליה להרמב"ם החשש שכתב הראב"ד וכו', עיי"ש באריכות דבריו. (וראה גם בשו"ת הוד-צבי להגרצ"י אדלשטיין סי' טו, וכן בספר נפש - הרב לרצ"ה שכתב במבוא).

מעשה יש לומר כן גם בהך דשלחו אצל חכמי ישראל בסוגיא בבבא קמא (לח, א), וגם בסוגיא דקמצא ובר קמצא שדנו חכמי ישראל כיצד לנהוג, כי הביטוי חכמי ישראל משמעו בית הדין הגדול. וכן משמע בספרי (פרשת "וזאת הברכה") שהם באו אצל רבן גמליאל לאושא, והיינו רבן גמליאל שהיה נשיא הסנהדרין שישבה אז באושא, שהיא אחת מעשר הגלויות שגלתה הסנהדרין. ולפיכך יש לפסקי ההלכה היוצאים מהם משמעות אחרת לחלוטין, והיינו משמעות של שינוי התורה ח"ו. ובה מוסברים דברי הים של שלמה, שאכן אי אפשר לבית הדין הגדול לומר הלכה שאינה נכונה, משום שאמירה כזאת היא גופא עקירת התורה, ועקירת התורה אינה נדחית מפני פקוח נפש. אבל סתם אדם שירצה להציל עצמו מסכנה ע"י שיאמר על הלכה מסוימת שאינה כן, זאת לא שמענו שיש בזה משום ייהרג ואל יעבור.

גם בסוגיית ר' זכריה בן אבקולס יש לפרש בדרך זו, שהואיל ובשאלה זו היו צריכים להכריע בית הדין הגדול, אם כן יש לחשוש לכל תקלה שיכולה לצאת מן הפסק שלהם, והואיל והעלה רבי זכריה בן אבקולס את החשש שמא יאמרו בעלי מומין קרבים לגבי מזבח או שמא יאמרו שהמטיל מום בקדשים

מדברינו עולה שהלכה זו שקבע המהרש"ל אינה שייכת לסתם אדם מישראל, אלא לבית הדין הגדול בלבד, שהם עצמם עמוד התורה שבעל פה. על כן לא הביאו הפוסקים הלכה זו, שאינה נוגעת למעשה. מ"מ פשוט הוא שהחובה עליה הזהיר התנא באבות (פ"א מ"א), חכמים היזהרו בדבריכם, שרירה וקיימת, שהרי עדיין יש מקום לחוש שמא תצא תקלה מתחת ידם. (יש לציין שדברי המהרש"ל בנויים על אחת מתשובות התוס', התירוץ השני שם

לא הסכים עם דבריו. עוד יש לציין שהמאירי במקומות רבים בש"ס, דן בהלכות שהיה סכנה בפרסומן בפני אומות העולם, וכתב שאין הדברים אמורים אלא בעובדי אלילים, ולא באלו הגדורים בדרכי הדתות, כבסוגיא בבבא קמא גבי שור עכו"ם. בקובץ "צפונות" (א) הוכיח הרב דוד צבי הילמן שליט"א (עמ' סה-עב) שאין הדברים לפי האמת אלא הוא עשה כן מפני סכנת הרדיפות, כמו שנקט החתם סופר בתשובה (בקובץ שו"ת חתם סופר תשלג, סי' צ).

Further Reading

See [ושקר - לשקר לצרכים של הפסדים ורווחים](#) by R' Yehoshua Pfeffer